

Тема: Підтримання прокурором державного обвинувачення в суді

Питання:

Підстави та порядок зміни державного обвинувачення прокурором

Підстави висунення додаткового обвинувачення прокурора в суді

Підстави та порядок відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді

накази Офісу Генерального прокурора № 309 від 30 вересня 2021 року "Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні" визначені повноваження прокурора під час судового розгляду (п. 26)

Прокурорам під час судового розгляду відповідно до вимог законодавства:

1

26.1

Дотримуючись розумних строків, проголошувати **короткий виклад обвинувального акта** та після виконання судом вимог статті 348 КПК України – вступну промову або мотивовано відмовлятися від її проголошення.

2

26.2

Вживати заходів щодо **забезпечення явки до суду свідків обвинувачення**.

3

26.3

При дослідженні доказів **з'ясувати обставини кримінального правопорушення** та інші факти, що мають значення для кримінального провадження.

4

26.4

Доводити перед судом **належність і допустимість доказів**, зібраних стороною обвинувачення, об'єктивно оцінювати сукупність доказів щодо їх достатності для доведення винуватості.

1

26.5

Заперечувати проти долучення до кримінального провадження як доказів матеріалів сторони захисту, до яких не було надано доступ стороні обвинувачення, а у випадку встановлення очевидної недопустимості доказу сторони захисту заявляти клопотання про **припинення його дослідження**.

2

26.6

У межах повноважень забезпечувати **своєчасне та повне виконання** органом досудового розслідування доручень суду про проведення слідчих (розшукових) дій, ухвалених за їх клопотаннями.

3

26.7

У разі встановлення нових фактичних обставин кримінального правопорушення та переконання щодо необхідності **зміни обвинувачення** або висунення додаткового обвинувачення погоджувати відповідні процесуальні документи з прокурором вищого рівня та наводити у новому обвинувальному акті мотиви прийнятого рішення, а в разі отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення заявляти клопотання про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням.

4

26.8

Після з'ясування всіх обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами **відмовлятися від обвинувачення**, якщо пред'явлене особі обвинувачення повністю не підтвердилось, про що виносити мотивовану постанову.

1

26.9

Надавати для вивчення керівнику прокуратури або його першому заступнику чи заступнику згідно з розподілом обов'язків **проект угоди про визнання винуватості**, опрацьовувати пропозиції відповідного керівника, після чого за наявності законних підстав укладати угоду.

2

26.10

Забезпечувати під час розгляду угоди про визнання винуватості доведення перед судом наявності обставин, які без сумніву вказують на те, що укладення угоди прокурора з обвинуваченим відповідає вимогам закону та інтересам суспільства, не порушує прав учасників кримінального провадження; можливості виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо такі домовленості мали місце).

3

26.11

У кожному випадку укладення угоди про примирення обвинуваченого з потерпілим з явним порушенням вимог закону **орієнтувати суд на відмову в її затвердженні**.

4

26.12

У судових дебатах висловлювати позицію з дотриманням **принципу верховенства права**, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини та правових висновків Верховного Суду.

1

26.13

Висловлювати позицію щодо призначення покарання з дотриманням принципів **справедливості, законності та індивідуалізації**, а також відповідності міри покарання ступеню тяжкості та обставинам вчиненого правопорушення, характеру і розміру заподіяної шкоди, особі обвинуваченого.

2

26.14

Вживати заходів до **відшкодування збитків**, застосування спеціальної конфіскації та застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

3

26.15

Забезпечувати дотримання **меж кримінальної відповідальності особи**, виданої в Україну.

4

26.16

Здійснювати інші повноваження, передбачені **Кримінальним процесуальним кодексом України**.

Право прокурора на коригування обвинувачення в суді

З реалізацією зазначених засад кримінального провадження пов'язане право прокурора на **коригування початкового обвинувачення в суді** з метою зміни правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення у зв'язку зі встановленням нових фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа (ч. 1 ст. 338 КПК України).

Зміна прокурором обвинувачення є найпоширенішим проявом коригування ним своєї процесуальної позиції в суді, про що свідчать статистичні дані звіту «Про роботу прокурора» форми № П Генеральної прокуратури України за останні роки.

Основні причини зміни обвинувачення в суді

- **Поверхова або непрофесійна діяльність слідчого**, фіксація доказів у ході досудового розслідування з порушенням норм кримінального процесуального закону, внаслідок чого вони визнаються судом недопустимими (ч. 3 ст. 62 Конституції України, ст. ст. 86, 87 КПК України).
- **Висунення обвинувачення у вчиненні більш тяжкого кримінального правопорушення** порівняно з даними обвинувального акта; висунення особі за окремими епізодами злочинної діяльності недоведеного обвинувачення.
- **Залишення слідчим і прокурором без ретельної перевірки версій**, виснутих обвинуваченим на свій захист; неправильна або зайва кваліфікація діянь обвинуваченого за відповідними нормами кримінального закону, неправильне викладення змісту кваліфікуючих ознак злочину.
- **Неправильне встановлення характеру і розміру матеріальної шкоди**, завданої діянням обвинуваченого; зміна свідками, потерпілими, іншими учасниками процесу під час судового розгляду своїх показань щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.
- **Одержання в суді нових доказів**, невідомих раніше, якщо вони не потребують перевірки шляхом проведення досудового розслідування.

Підстави та порядок зміни обвинувачення (ст. 338 КПК України)

Підстави зміни обвинувачення

Відповідно до змісту ст. 338 КПК України підставами зміни обвинувачення під час судового провадження є:

- Встановлення **нових фактичних обставин** кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа
- Наявність у прокурора після дослідження доказів **внутрішнього переконання** про необхідність зміни обвинувачення

Зміна обвинувачення можлива як у бік **покращення становища обвинуваченого**, так і в бік його погіршення.

- ❏ Не допускається зміна обвинувачення прокурором з кримінального проступку на злочин будь-якої тяжкості під час судового розгляду.

Порядок зміни обвинувачення

Зміна обвинувачення здійснюється прокурором шляхом **складання обвинувального акта**, в якому міститься формулювання зміненого обвинувачення.

Дійшовши до переконання, що обвинувачення потрібно змінити, прокурор після виконання вимог статті 341 цього Кодексу складає обвинувальний акт, в якому **формулює змінене обвинувачення та викладає обґрунтування прийнятого рішення**.

Копії обвинувального акта надаються:

- обвинуваченому, його захиснику
- потерпілому, його представнику та законним представникам
- представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження

Обвинувальний акт **долучається до матеріалів кримінального провадження**.

Процесуальні аспекти зміни обвинувачення

Якщо в обвинувальному акті зі зміненим обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за **менш тяжке кримінальне правопорушення**, чи про зменшення обсягу обвинувачення, головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі.

За своєю суттю зміна прокурором обвинувачення в суді відповідно до вимог ч. ч. 1, 4 ст. 110 КПК України є **процесуальним рішенням**. Умовою зміни обвинувачення є виконання прокурором вимог ст. 341 КПК України щодо погодження такого рішення з прокурором вищого рівня, для чого суд за клопотанням державного обвинувача відкладає судове засідання.

Процесуальна самостійність

Попри гарантовану КПК України процесуальну самостійність державного обвинувача в судовому засіданні, законодавець зобов'язав прокурора **погоджувати рішення про зміну обвинувачення зі своїм керівником**.

Право прокурора вищого рівня

Частина 2 ст. 341 КПК України фактично надає прокурору вищого рівня право **приймати рішення щодо ходу подальшого судового розгляду** кримінального провадження. Якщо прокурор вищого рівня відмовляє в погодженні, він усуває від участі прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно бере участь або доручає участь іншому прокуророві.

Морально-психологічний клімат

Важливим чинником під час прийняття рішення щодо зміни прокурором своєї позиції в суді та погодження її з прокурором вищого рівня є **морально-психологічний клімат у колективі прокуратури**, авторитет керівника прокуратури серед підлеглих, рівень його компетентності та професіоналізму тощо.

Кількість змін обвинувачення

Кримінальним процесуальним законодавством **не визначено кількість можливих змін обвинувачення** прокурором у суді. За таких умов та за наявності обґрунтованих підстав прокурор може змінювати обвинувачення навіть декілька разів.

- ❏ Вимоги щодо обов'язку погодження державним обвинувачем із керівником своєї позиції знайшли своє відображення і в галузевому наказі Генерального прокурора України № 4гн від 19 грудня 2012 року «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні». До того ж необхідно зауважити, що законодавець не надав прокурору можливості оскаржити відмову керівника в погодженні обвинувального акта зі зміненим обвинуваченням та усунення його від подальшої участі в судовому розгляді.

Суд роз'яснює обвинуваченому, що він буде захищатися в судовому засіданні від нового обвинувачення, після чого відкладає розгляд **не менше ніж на сім днів** для надання обвинуваченому, його захиснику можливості підготуватися до захисту проти нового обвинувачення. За клопотанням сторони захисту цей строк може бути скорочений або продовжений. Після закінчення цього строку судовий розгляд продовжується (ч.4 ст. 338 КПК).

У разі зміни ступеня тяжкості злочину з тяжкого чи особливо тяжкого на злочин, передбачений частиною другою статті 314-1 цього Кодексу (Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні нетяжкого або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених цим Кодексом), суд за власною ініціативою або за клопотанням осіб, передбачених частиною п'ятою статті 314 цього Кодексу, постановляє ухвалу про складання досудової доповіді із зазначенням строку її підготовки та відкладає судовий розгляд (ч.5 ст. 338 КПК).

- ❑ **Зміна обвинувачення** можлива лише **під час судового розгляду** кримінального провадження. Зміна обвинувачення на стадії підготовчого судового засідання **не допускається**.

Приклад

09.05.2025 було складено та затверджено прокурором обвинувальний акт, який є процесуальним рішенням, яким прокурор висунув ОСОБА_4 **обвинувачення** у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України, і яким було завершено **досудове розслідування**. В подальшому, прокурор, здійснюючи свою процесуальну діяльність, вніс поправки у фактичну та юридичну складову раніше висунутого **обвинувачення** шляхом складання нового обвинувального акта, подавши його до суду 04.08.2025. Такі дії прокурора пов'язані із набранням чинності Законом України № 4496-IX від 17.06.2025, про що ним зазначено в обґрунтуванні такого рішення. Крім того, в судовому засіданні прокурор підтвердив, що усі фактичні обставини кримінального правопорушення, про які йде мова в зміненому обвинувальному акті, були встановлені під час **досудового розслідування**.

Важливим у цій справі є також те, що в тексті зміненого обвинувального акта прокурор зазначає, що нові фактичні дані ним встановлено на стадії судового розгляду кримінального провадження.

Висновок суду

На підставі викладеного Суд приходить до висновку, що обвинувальний акт зі зміненим **обвинуваченням не відповідає вимогам КПК України**, а саме: такий обвинувальний акт поданий під час **підготовчого провадження**, що не передбачено процесуальним законом; на цей час Судом не вирішено питання про призначення судового розгляду на підставі обвинувального акта, який надійшов до суду 12.05.2025 (2); судовий розгляд у цьому кримінальному провадженні не розпочато (3); фактичні обставини кримінального правопорушення судом не встановлювались (4); право у прокурора на зміну **обвинувачення** не виникло.

Розмежування стадій

Пунктом 24 ч. 1 ст. 3 **КПК України** визначено, що судові провадження у суді першої інстанції включає підготовче судові провадження, судовий розгляд, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами. Отже, кримінальний процесуальний закон **розрізняє стадії підготовчого судового провадження та судового розгляду** кримінального провадження.

Підсумовуючи, Суд дійшов висновку про необхідність **повернення прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури ОСОБА_3 обвинувального акта зі зміненим обвинуваченням**, який поданий до суду 04.08.2025 під час **підготовчого провадження** у кримінальному провадженні № 5202400000000356 від 11.07.2024 за **обвинуваченням** ОСОБА_4 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 366-2 КК України, оскільки встановлено істотні невідповідності обвинувального акта зі зміненим **обвинуваченням** вимогам **КПК України**, які перешкоджають призначенню судового розгляду на підставі цього обвинувального акта.

На підставі викладеного, керуючись ст. 291, 314, 372, 376 **КПК України**, суд постановив: Повернути прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури обвинувальний акт із зміненим **обвинуваченням**, поданий до суду 04.08.2025 під час **підготовчого провадження**, у кримінальному провадженні № 5202400000000356 від 11.07.2024 за **обвинуваченням** ОСОБА_4 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 366-2 КК України (Ухвала Вищого антикорупційного суду від 12 вересня 2025 року в справі Справа № 991/4218/25).

Висунення додаткового обвинувачення, початок провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду (ст. 339 КПК)

У разі отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось і яке тісно зв'язане з первісним та їх окремий розгляд неможливий, а так само встановлення наявності підстав для застосування кримінально-правових заходів до юридичної особи, прокурор після виконання вимог статті 341 цього Кодексу має право звернутися до суду з **вмотивованим клопотанням про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням** та/або про початок провадження щодо юридичної особи (ч.1 ст. 339).

Задоволення клопотання (ч.2 ст. 339)

У разі задоволення такого клопотання прокурора, суд зобов'язаний **відкласти судовий розгляд** на строк, необхідний для підготовки до захисту від додаткового обвинувачення або підготовки представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, до судового розгляду та виконання прокурором вимог, передбачених статтями 276-278, 290-293 цього Кодексу, **але не більше ніж на 14 днів**.

Строк відкладення судового розгляду може бути продовжений судом за клопотанням сторони захисту або представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у випадку, якщо обсяг або складність нового обвинувачення або провадження щодо юридичної особи вимагають більше часу для підготовки до захисту (ч.2 ст. 339).

Відновлення провадження (ч.3 ст. 339)

Після закінчення встановленого судом строку, **судове провадження повинно бути розпочате з підготовчого судового засідання**. Нове дослідження доказів, які вже були досліджені судом до висунення додаткового обвинувачення, здійснюється тільки у разі визнання судом такої необхідності.

Нове дослідження доказів, які вже були досліджені судом до початку провадження щодо юридичної особи, здійснюється за клопотанням представника такої юридичної особи тільки у разі визнання судом такої необхідності. (ч.3 ст. 339).

Відмова від підтримання державного обвинувачення

Якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після виконання вимог статті 341 цього Кодексу повинен **відмовитися від підтримання державного обвинувачення** і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Копія постанови надається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч.1 ст. 340 КПК).

Роз'яснення права потерпілому

У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуючий **роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді**. Якщо потерпілий висловив згоду на підтримання обвинувачення в суді, головуючий надає йому час, необхідний для підготовки до судового розгляду. Потерпілий, який погодився підтримувати обвинувачення в суді, **користується всіма правами сторони обвинувачення** під час судового розгляду.

Статус приватного провадження

У випадку, передбаченому частиною третьою цієї статті, **кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням набуває статусу приватного** і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення.

Наслідки неприбуття потерпілого

Повторне неприбуття в судове засідання потерпілого, який був викликаний у встановленому цим Кодексом порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом у інший спосіб), без поважних причин або без повідомлення про причини неприбуття після настання обставин, передбачених у частинах другій і третій цієї статті, **прирівнюється до його відмови від обвинувачення і має наслідком закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням**.

Література

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. / Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ: Міністерство юстиції України, 2012. 398 с.

Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 21.06.2001 № 2533-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2533-14>

Наказ Офісу генерального прокурора № 309 від 30 вересня 2021 року "Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні".

Анненко О. С. Концептуальні проблеми інституту відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді за кримінально-процесуальним законодавством України. Юридичний вісник. Одеса : Гельветика. 2020. № 2. С. 44-50. URL: <https://hdl.handle.net/11300/16901>